

ПСИХІАТРІЯ, НАРКОЛОГІЯ ТА МЕДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

<https://doi.org/10.35339/ekm.2020.89.04.06>

УДК 616.89-008.441.33-085.851-084

Г.М. Кожина¹, В.В. Литвиненко¹, М.М. Висоцький², І.М. Соколова²

¹Харківський національний медичний університет, Україна

²Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків, Україна

ПСИХООСВІТА ЯК СКЛАДОВА ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ НА НАРКОТИЧНУ ЗАЛЕЖНІСТЬ

Проведено комплексне обстеження клініко-психопатологічне та психодіагностичне обстеження 110 чоловіків. Усі обстежені хворі отримували комплексну терапію із застосуванням фармакотерапії та психотерапії, хворим основної групи (75 осіб) у комплекс лікувальних заходів була включена спеціально розроблена психоосвітня програма, контрольну групу склали 35 осіб. Засадами психоосвіти хворих з залежністю від наркотичних речовин є усвідомлення пацієнтом хворобливого стану, аналіз власних особистісних характеристик та особливостей сприйняття себе у соціумі; формування у хворого мотивації на лікування; напрацювання навичок адаптивної поведінки; корекція адиктивних патернів поведінки. Ефективність розробленої комплексної реабілітації хворих на наркотичну залежність з використанням психоосвіти здійснювалася у порівнянні з традиційними заходами на підставі оцінки динаміки клініко-психопатологічних та патопсихологічних особливостей хворих та якості життя. Катамнез склав 12 місяців.

Ключові слова: психоосвіта, наркотична залежність, реабілітація.

Вступ

Поширеність вживання психоактивних речовин збільшується в таких масштабах і такими високими темпами, що на сьогодні може негативно впливати на економічну, соціальну, а також політичну стабільність і безпеку суспільства, бути загрозою для здоров'я населення на десятиліття вперед. Це дає підставу віднести залежність від вживання психоактивних речовин до розряду медико-соціальної патології, яка становить собою реальну загрозу здоров'ю нації [1–3].

Проблема наркоманії є однією з найбільш актуальних як для охорони здоров'я, так і для суспільства в цілому. У цей час споживання психоактивних речовин поширилося у всіх країнах. Минуле десятиліття характеризується погіршенням наркологічної ситуації й у нашій країні. За даними деяких джерел, кількість наркоманів за останні роки зросла до 3,5 млн. осіб [4, 5].

У літературі описаний ряд соціальних і медичних наслідків зловживання наркотиками. Відзначається низька частка трудової зайнятості, високий відсоток криміногенного обігу й судимостей, порушення сімейних зв'язків. Указується на підвищений суїцидальний ризик і високу смертність серед хворих наркоманіями. Наркомани, як відомо, є групою високого ризику розвитку гепатитів й СНІДу [5, 6].

Сучасні наукові дослідження щодо наркотичної залежності присвячені оновленню концепції психосоціальної реабілітації хворих, їх соціальній реінтеграції та покращенню якості життя. У зв'язку із цим збільшується актуальність пошуку нових психосоціальних підходів до психосоціальної реабілітації залежних від психоактивних речовин. [7, 8].

У якості одного з таких підходів може розглядатися психоосвіта, зростаюче значення якої у світовій психотерапевтичній практиці на сьогодні отримує все більше визнання у світі

підвищення інтенсивності, економічності та ефективності психотерапевтичної допомоги хворим з наркотичною залежністю [9, 10].

Мета роботи – розробити оптимальні методи застосування психоосвітніх програм у комплексній психосоціальной реабілітації хворих з наркотичною залежністю.

Матеріали та методи

Для досягнення поставленої мети було проведено комплексне клініко-психопатологічне та психодіагностичне обстеження 110 осіб, у яких, згідно з діагностичними критеріями МКХ-10, встановлено синдром залежності від наркотичних речовин. Усі обстежені хворі знаходились на лікуванні у КНП ХОР «Обласний наркологічний диспансер» (м. Харків) та отримували комплексну терапію із застосуванням фармакотерапії й психотерапії. Хворим основної групи (75 осіб) у комплекс лікувальних заходів була включена спеціально розроблена психоосвітня програма, 35 осіб контрольної групи отримували стандартну регламентовану терапію.

Результати та їх обговорення

Базуючись на отриманих даних щодо сучасних механізмів формування та клінічної картини залежності від психоактивних речовин нами розроблена та апробована психоосвітня програма для хворих з наркотичною залежністю.

Психоосвітня програма була спрямована на заповнення інформаційного дефіциту, формування у залежних від наркотичних речовин адекватного уявлення про наркологічний розлад і їх залучення до адекватної участі в реабілітаційних заходах.

Як показали результати дослідження, найбільш важливою є достовірна інформація про механізми формування наркотичної залежності (83,5 % обстежених); патологічну дію наркотичних речовин та її наслідки (73,3 %); методи лікування наркотичної залежності та реабілітації хворих (87,6 %); механізми протидії потягу до наркотиків (54,5 %). При цьому, лише 21,1 % хворих були готові обговорити свої проблеми з іншими, хоча більша частина обстежених схвально заявляла про свою участь у психосоціальних програмах.

Психоосвітні заняття проводилися в закритих групах, з кількістю учасників від 10 до 15 чоловік. При проведенні психоосвітніх сесій з учасниками встановлювалися організаційні правила (початок і завершення занять в один і той же час, постійне місце проведення), здійснювалось спонукання пацієнтів до ініціа-

тиви та організація зворотного зв'язку, що відбиває думку кожного учасника в обговоренні теми заняття. Одним із прийомів, що підтримує структуру психоосвіти, є висловлювання хворих по колу.

Психоосвітнє втручання складалося з IV модулів:

I. Підвищення рівня спеціальних (наркологічних) знань пацієнта і його сім'ї. Модуль спрямований на заповнення інформаційного дефіциту знань про механізми формування наркотичної залежності, особливості клінічних проявів залежності від наркотичних речовин, необхідність та методи лікування, важливість психосоціальной реабілітації, а також на мотивацію пацієнтів на участь у психоосвітній програмі.

II. Напрацювання навичок розв'язання життєвих проблем. Модуль спрямований на відновлення соціальних позицій хворого, навчання навичкам розв'язання проблем, зміну не конструктивних копінг-стратегій, підвищення стресостійкості.

III. Тренінг комунікативних навичок. Містив у собі навчання навичкам конструктивного діалогу, адекватним і конструктивним формам міжособистісної взаємодії.

IV. Тренінг навичок співволодіння. Містив у собі відновлення сфери відповідальності та був спрямований на закріплення нових форм реагування і адаптивних варіантів поведінки.

На етапі включення в психоосвітню групу проводили індивідуальну роботу з хворим, спрямовану на вироблення у нього позитивної мотивації до активного включення в роботу групи. Бесіда з пацієнтом значною мірою сприяє створенню позитивної мотивації до занять, оскільки в її процесі виявляються конкретні проблеми пацієнта. Хворого орієнтують на розкриття своїх значних проблем та вільне їх обговорення в доброзичливій атмосфері групи.

Реалізація модулів здійснювалась у формі лекцій, дискусій, із використанням допоміжної візуальної інформації (фото, відеоматеріали) та друкованої продукції (листівки, буклети, брошури). Крім того, пацієнтам давалися домашні завдання (наприклад, самостійна підготовка їх уявлень з будь-яких тем, з-поміж обговорюваних в процесі групового заняття). В якості засобу моніторингу пацієнтам було запропоновано вести щоденник, в якому вони показували динаміку стану і застосування на практиці отриманих знань.

Засадами психоосвіти хворих з залежністю від наркотичних речовин є усвідомлення

пацієнтом хворобливого стану, аналіз власних особистісних характеристик та особливостей сприйняття себе у соціумі; формування у хворого мотивації на лікування; напрацювання навичок адаптивної поведінки; корекція адиктивних патернів поведінки.

Ефективність розробленої комплексної реабілітації хворих на наркотичну залежність з використанням психоосвіти здійснювалася у порівнянні з традиційними заходами на підставі оцінки динаміки клініко-психопатологічних та патофизиологічних особливостей хворих та якості життя. Катамнез склав 12 місяців.

При аналізі тривалості та якості ремісії встановлено (через 6 місяців): у 70,1 % обстежених основної групи відмічалася повна ремісія наркотичної залежності у порівнянні з 41,5 % хворих групи контролю; неповна ремісія, відповідно, у 26,2 % та 49,1 % обстежених; стійке зловживання наркотичними речовинами у 3,7 % обстежених основної та 9,4 % контрольної груп.

Література

1. *Пирогов І. Ф.* Сучасні уявлення про залежність від психоактивних речовин в структурі коморбідної психічної патології / І. Ф. Пирогов // Архів клінічної та експериментальної медицини. – 2014. – Т. 23. – № 2. – С. 200–204.
2. *Маркова М. В.* Адиктивний статус студентської молоді м. Києва: психосоціальний, клінічний та структурний аналіз / М. В. Маркова, Т. В. Синіцька // Медицинская психология. – 2013. – Т. 8, № 3 (31). – С. 34–41.
3. Психологічні особливості осіб загальної популяції, що схильні до адиктивних форм поведінки / Н. О. Марута, С. П. Колядко, Г. Ю. Каленська [та ін.] // «Наука в епоху дисбалансів»: збірник наукових публікацій «ВЕЛЕС» за матеріал. міжнар. конф., 25 січня 2016 р. – К.: С. 98–104.
4. Епідеміологічна ситуація, що склалася внаслідок розповсюдження залежності від психоактивних речовин в Україні / П. В. Волошин, О. І. Мінко, І. В. Лінський [та ін.] // Український вісник психоневрології. – 2001. – Т. 9, вип. 3. – С. 7–9.
5. *Битенский В. С.* Роль алкоголізму и наркоманий в демографическом кризисе в Украине / В. С. Битенский // Журнал АМН України. – 2007. – Т. 13, № 3. – С. 543–550.
6. Рівень і тенденції поширення тютюнокуріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед учнівської молоді України / [О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), Т. В. Бондар, Н. О. Рингач та ін.]. – Київ: УІСД ім. О. Яременка, 2008. – 152 с.
7. The Role of Gender in Factors Associated With Addiction Treatment Satisfaction Among Long-Term Opioid Users / D. Marchand, H. Palis, D. Peng [et al.] // J. Addict Med. – 2015. – Vol. 9 (5). – P. 391–398. – DOI: 10.1097/ADM.0000000000000145.
8. Актуальні тенденції поширення залежності від психоактивних речовин в Україні / І. В. Лінський, М. В. Голубчиков, О. І. Мінко [та ін.] // Аналітичний огляд. – Вип. IV. – Харків, 2007. – 52 с.
9. *Кожина Г. М.* Оцінка ефективності психоосвіти у структурі реабілітації хворих з алкогольною залежністю / Г. М. Кожина, В. В. Литвиненко // Науковий журнал «ScienceRise: Medical Science». – 2018. – № 6 (26). – С. 58–61.
10. *Литвиненко В. В.* Психообразовательные программы в системе коррекции психических и поведенческих расстройств вследствие употребления психостимуляторов / В. В. Литвиненко // Научно-практическая конференция с международным участием «Интеграция психиатрии, психотерапии и психологи в современную медицину», АР Крым, г. Ялта, 2012 г. Acta Psychiatrica, Psychologica, Psychotherapeutica et Ethologica Tavrca. – 2012. – Том 16, № 2 (59). – С. 44.

У 77,6 % обстежених основної групи сформувалося сприйняття власного залежного стану й розуміння необхідності терапевтичної роботи.

На тлі проведення психоосвітніх заходів відмічалася зниження рівня соціальної фрустрованості та позитивна динаміка стрес-долаючої поведінки у 75,1 % обстежених основної та 32,6 % контрольної груп.

Висновки

Як показали результати дослідження, комплексний підхід в терапії наркотичної залежності, до якого входили фармакотерапія, персоналізована психотерапія та психоосвітня програма, призводить до відновлення соціальної активності та успішної ресоціалізації хворих, що, у свою чергу, свідчить про те, що психоосвіта не тільки збільшує обсяг знань, посилює впевненість у боротьбі з хворобою, але й вирішує проблему соціальної реінтеграції наркозалежних.

References

1. Pyrohov I.F. (2014). Suchasni uivlennia pro zalezhnist vid psykhoaktyvnykh rehovyn v strukturі komorbidnoi psykhichnoi patolohii [Modern ideas about the dependence of psychoactive substances in the structure of comorbid mental pathology]. *Arkhiv klinichnoi ta eksperymentalnoi medytsyny – Archive of clinical and experimental medicine*, vol. 23 (2), pp. 200–204 [in Ukrainian].
2. Markova M.V., Synitska T.V. (2013). Adyktivnyi status studentskoi molodi m. Kyieva: psykhosotsialnyi, klinichnyi ta strukturnyi analiz [Addictive status of student youth of Kyiv: psychosocial, clinical and structural analysis]. *Medytsynskaia psykhologhiia – Medical Psychology*, vol. 8, № 3 (31), pp. 34–41 [in Ukrainian].
3. Maruta N.O., Koliadko S.P., Kalenska H.Iu., Denysenko M.M., Maliuta L.V. (2016). Psykholohichni osoblyvosti osib zahalnoi populiatsii, shcho skhylni do adyktivnykh form povedinky [Psychological features of the general population that are prone to addictive forms of behavior]. «Nauka v epokhu dysbalansiv»: zbirnyk naukovykh publikatsiy «VELES» za material. mizhnar. konf (1 chastyna) – «Science in the era of imbalances»: a collection of scientific publications «VELES» for the material. international Conf (1 part), (25 sichnia 2016 hoda). (pp. 98–104). Kyiv [in Ukrainian].
4. Voloshyn P.V., Minko O.I., Linskyi I.V. et al. (2001). Epidemiolohichna sytuatsiia, shcho sklalasia vnaslidok rozpovsiudzhennia zalezhnosti vid psykhoaktyvnykh rehovyn v Ukraini [Epidemiological situation that has developed due to the spread of dependence on psychoactive substances in Ukraine]. *Ukrayinskyi visnyk psykhonevrolohiyi – Ukrainian Bulletin of Psychoneurology*, vol. 9, issue 3, pp. 7–9 [in Ukrainian].
5. Bytenskyi V.S. (2007). Rol alkoholyzma y narkomanyi v demohrafycheskom kryzyse v Ukraini [The role of alcoholism and drug addiction in the demographic crisis in Ukraine]. *Zhurnal AMN Ukrainy – Journal of the Academy of Medical Sciences of Ukraine*, vol. 13 (3), pp. 543–550 [in Russian].
6. Balakirieva O.M., Bondar T.V., Rynhach N.O. et al. (2008). Riveni i tendentsii poshyrennia tiutunokurinnia, vzhyvannia alkoholiu ta narkotychnykh rehovyn sered uchnivskoi molodi Ukrainy [The level and trends in the spread of smoking, alcohol and drug use among students of Ukraine]. Kyiv: UISD im. O. Yaremenka, 152 p. [in Ukrainian].
7. Marchand K., Palis H., Peng D. et al. (2015). The Role of Gender in Factors Associated With Addiction Treatment Satisfaction Among Long-Term Opioid Users. *J. Addict Med.*, vol. 9 (5), pp. 391–398, DOI: 10.1097/ADM.000000000000145.
8. Linskyi I.V., Holubchikov M.V., Minko O.I., Pervomaiskyi E.B., Diachenko L.I., Petrychenko O.O. et al. (2007). Aktualni tendentsii poshyrennia zalezhnosti vid psykhoaktyvnykh rehovyn v Ukraini [Current trends in the spread of dependence on psychoactive substances in Ukraine]. *Analitichnyi ohliad – Analytical Review*, issue IV. Kharkiv, 52 p. [in Ukrainian].
9. Kozhyna H.M., Lytvynenko V.V. (2018). Otsinka efektyvnosti psykhoosvity u strukturі reabilitatsii khvorykh z alkoholnoiu zalezhnistiu [Evaluation of the effectiveness of psychoeducation in the structure of rehabilitation of patients with alcohol dependence]. *Naukovyi zhurnal «ScienceRise: Medical Science» – Scientific journal «ScienceRise: Medical Science»*, vol. 6 (26), pp. 58–61 [in Ukrainian].
10. Lytvynenko V.V. (2012). Psykhoobrazovatelnye prohrammy v systeme korrektsyy psykhicheskyykh y povedencheskykh rasstroistv vsledstviye upotrebleniya psykhostymulatorov [Psychoeducational programs in the system of correction of mental and behavioral disorders due to the use of psychostimulants]. Nauchno-praktycheskaia konferentsiia s mezhdunarodnym uchastyem «Yntehratsiia psykhyatryu, psykhoterapiyu y psykhologiy v sovremennuiu medytsynu» - Scientific and practical conference with international participation «Integration of psychiatry, psychotherapy and psychologists into modern medicine», (AR Krum, Yalta, 2012 hod). *Acta Psychiatrica, Psychologica, Psychotherapeutica et Ethologica Tavrca*, vol. 16, № 2 (59), p. 4 [in Russian].

A.M. Кожина, В.В. Литвиненко, М.М. Высокый, И.М. Соколова

ПСИХООБРАЗОВАНИЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПСИХОСОЦИАЛЬНОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ БОЛЬНЫХ НАРКОТИЧЕСКОЙ ЗАВИСИМОСТЬЮ

Проведено комплексное обследование клинично-психопатологическое и психодиагностическое обследование 110 мужчин. Все обследованные больные получали комплексную терапию с применением фармакотерапии и психотерапии, больным основной группы (75 человек) в комплекс лечебных мероприятий была включена специально разработанная психообразовательная программа, контрольную группу составили 35 человек. Принципами психообразования больных с зависимостью от наркотических веществ является осознание пациентом болезненного состояния, анализ собственных личностных характеристик и особенностей восприятия себя в социуме; формирование у боль-

ного мотивації на лікування; нароботки навичок адаптивного поведіння; корекція аддиктивних паттернів поведіння. Ефективність розробленої комплексної реабілітації хворих наркотичною залежністю з використанням психоосвіти здійснювалась в порівнянні з традиційними заходами на основі оцінки динаміки клініко-психопатологічних і патопсихологічних особливостей хворих і якості життя. Катamnез склав 12 місяців.

Ключові слова: психоосвіта, наркотична залежність, реабілітація.

Н.М. Кожина, В.В. Литвиненко, М.М. Висотський, І.М. Соколова

PSYCHOEDUCATION AS A COMPONENT OF PSYCHOSOCIAL REHABILITATION OF PATIENTS WITH DRUG ADDICTION

The problem of drug addiction is one of the most pressing for both health care and society as a whole. At this time, the consumption of psychoactive substances has spread in all countries. The past decade has been characterized by a deteriorating drug situation in our country as well. According to some sources, the number of drug addicts has increased to 3.5 million people in recent years. A comprehensive clinical, psychopathological and psychodiagnostic examination of 110 men was conducted. All examined patients received comprehensive therapy with pharmacotherapy and psychotherapy, patients of the main group (75 people) in the complex treatment measures included a specially designed psychoeducational program, the control group consisted of 35 people. The principles of psychoeducation of addicted patients are the patient's awareness of the disease, analysis of their own personal characteristics and peculiarities of self-perception in society; formation of the patient's motivation for treatment; development of coping skills; correction of addictive behavior patterns. The effectiveness of the developed comprehensive rehabilitation of patients with drug addiction with psychoeducation was carried out in comparison with traditional measures based on the assessment of the dynamics of clinical-psychopathological and pathopsychological features of patients and quality of life. The follow-up was 12 months.

Keywords: psychoeducation, drug addiction, rehabilitation.

Надійшло до редакції 15.10.2020

Відомості про авторів

Кожина Ганна Михайлівна – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри психіатрії, наркології, медичної психології та соціальної роботи Харківського національного медичного університету.

Адреса: Україна, 61022, м. Харків, пр. Науки, 4.

Тел.: +38(067)796-06-63.

E-mail: amkozhyzna888@gmail.com.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2000-707X>.

Литвиненко Василь Васильович – кандидат медичних наук, асистент кафедри психіатрії, наркології, медичної психології та соціальної роботи Харківського національного медичного університету.

Адреса: Україна, 61022, м. Харків, пр. Науки, 4.

Тел.: +38(050)747-26-40.

E-mail: Litvmail@gmail.com.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5852-9295>.

Висоцький Михайло Миколайович – аспірант кафедри практичної психології Української інженерно-педагогічної академії.

Адреса: Україна, 61003, м. Харків, вул. Університетська, 16.

Тел.: +38(050)364-23-04.

E-mail: mvisockij75@gmail.com.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6036-0943>.

Соколова Ірина Михайлівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Української інженерно-педагогічної академії.

Адреса: Україна, 61003, м. Харків, вул. Університетська, 16.

Тел.: +38(050)364-23-04.

E-mail: sokolova.i.m.2020@gmail.com.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3533-1312>.